

MIT AKAROK?

BÉRES MÁRTA hosszú ideig a szabadkai Kosztolányi Dezső Színház egyik alapembere volt, nemrég szabadúszó lett, azóta többet dolgozik szerb társulatokkal is. Újvidéken az *Anna Karenina* című előadás előtt beszélgetett vele PROICS LILLA.

– *Évről évre mindinkább olyan színésznőnek látlak, akit nem használ a színház, hanem maga alakítja a lehetőségeit, és egyre erősebb. Kíváncsi vagyok, szerinted mi van emögött. Mesélj kicsit a pályád kezdetéről!*

– Tizenkét éves voltam, amikor egy diákszínpad indult itt, Újvidéken – az lett a mindenem. A felvételre már úgy mentem be, hogy végre megjöttem. Nem voltak kétségeim, abban biztos voltam, hogy ott a helyem. Pedig soha nem tengett bennem túl az önbizalom, de ez nem is magabiztosság kérdése, hanem van az az érzés, amikor az ember tudja, hogy mi a dolga. Ezek után nagy pofára esés volt az Akadémia, ugyanis az amatőr színjátszásból kiindulva, ami arról szólt, hogy kedvtelésből és a saját örömeimre dolgozhattam, azt vártam, hogy ott ez hatványozódni fog – ehhez képest az történt, hogy ez a jó érzés a szívem tájékáról elkezdett fölkelni a fejembe, ami nekem nehéz volt. És kellett még jó két év az Akadémia után is, hogy újra elkezdjek szeretni játszani.

– *Ugye te rögtön a Kosztolányiban kezdted?*

– Igen. Bár az Akadémián folyton azt hallottuk, potenciális munkanélküliek vagyunk, Urbán András harmadévesként

felvett. És minél több olyan tanácsot kaptam, hogy sokkal jobb pályát kezdeni egy repertoárszínházban, ahol eljátszhatom majd a fiatal női szerepeket, annál biztosabb voltam abban, hogy a Kosztolányiba akarok menni.

– *Mégis mi az az érvényes tudás, amit egy felsőfokú művészeti képzésben lehet megtanulni a gyakorlati tudás mellé?*

– Akadémikus tanulás nélkül úgy csinál színházat az ember, mint ahogy egy kisgyerek táncol: nem a mozdulatok szépsége érdekes, hanem az, hogy feloldódik benne. Amikor módszeresen kezdtünk el dolgozni, azzal szembesültem, hogy én is hajlamos vagyok az önmarcangolásra – az Akadémia pedig rárakott három lapáttal arra, hogy az akadémikusokkal foglalkozzak, problémáikat keressek. Életemben egyszer beszélgettem Zsámbéki Gáborral, aki azt mondta, valakinek tönkretenni az önbizalmát, az egy jól célzott ütés pontos helyre, de felépíteni hosszú évek nehéz munkája. És most, hogy immár én is anya vagyok, nem értem, miért nem lehet élvezetessé tenni a tanulást. Miért nem szerzünk meg a gyökön és a tektonikus kőzetek mellett alapvető egészségügyi, étkezési, szociális és más hasznos hétköznapi tudást

és képességet, amitől jobb minőségű életet élhetnénk? De már túl vagyok azon, hogy ne tudjak megbocsátani a szüleimnek és a tanárainknak, így azt is látom, mennyi jó szándék és belém plántált munka van mögöttünk. Mégis azt érzem, ha továbbra is amatőrként színjátszottam volna, harminchat éves koromra semmivel sem tartanék hátrébb, mint ahol a négyéves akadémiai képzéssel tartok. Ezt nem hálátlanságból és arroganciából mondom, hanem azt tapasztaltam, hogy az oktatással nagyon komoly gondok vannak. Ha én összeállíthatnám volna magamnak minden évben egy programot, hogy mit szeretnék megtanulni, és nem azzal töltök hosszú hónapokat, hogy adatokat próbálok reprodukálni, akkor olyan tudás lenne a kezemben, ami már a tanulása közben több boldogságot adott volna, és most több mindenre is képes lennék általa. Nézem a négyéves lányomat, és látom, minden erőfeszítés nélkül tanulja meg sorra a Weöres Sándor-verseket, mert játékból csináljuk, nem azért, hogy valami elvárást teljesítsen.

– *Milyen volt aztán pályakezdőként a Kosztolányiban? Felteszem, egy nemrég polgárháborút átélt országban, egy gazdaságilag labilis közegben színházat sem könnyű csinálni.*

– A legnagyobb nehézségem a város volt. Újvidék, ahol születtem és addig éltem, nyüzsgő város, élénk kulturális élettel és a Dunával – ezzel szemben Szabadka, ahová tizenhárom évvel ezelőtt mentem, alámerülés volt. Egyébként négyen mentünk oda az évfolyamunkról – Erdély Andrea, Mikes Imre, Mészáros Árpád és én –, mi képeztük a társulatot, akik ráadásul együtt diákszínpadoztunk. Így meg is hosszabbodott az a tanulási folyamat, amiben addig voltunk. Visszagondolva, szinte gyereknek éreztem magam, és nem tudtam elképzelni, hogy egy rendező egyenrangú munkatársként kezeljen. Azt képzeltem, hogy a tanárok, a rendezők, az igazgatók megmondják, mit hogyan kell csinálni, én meg szépen megcsinálom – azonban a természetem egyáltalán nem ilyen, úgyhogy belülről mindig is feszélyezett ez a klasszikus felállás, amire az oktatás kondicionált mindannyiunkat. Ma már ki tudom mondani: nekem az a természetes, ha bármilyen interakcióban egyenrangúként veszek részt.

– *Ez honnan jön?*

– Nem tudom, mert tradicionális családban nevelkedtem, és már az sem világos, hogy a színjátszás iránti vágyam honnan jött. Mindig igyekeztem belesimulni az adott helyzetekbe, hogy jó katona legyek, jó alattvaló, de egyre inkább tudatosodott bennem: ez nem az én természetem. Sokáig feszített ez a Kosztolányiban is, illetve annak a töménysége is, hogy mindig négyen voltunk együtt, pedig ez a társulati munka alapvetően meghatározó volt a szakmai életünkre. Bár már az első évben játszottunk Berlinben, aztán Indiában, Brazíliában és még rengeteg helyen, ez a kis társulati forma egy idő után felfalta magát. És igen, gazdaságilag labilis helyzetben volt az ország, de nekünk nagyon jó fizetésünk volt az átlag szerb jövedelemhez képest, mégsem éreztem, hogy végre felnőtt és önálló vagyok, mert a munkámban nem azt éltem meg. Sokáig dolgoztam magamban, amire elértem a szakmai integritásomnak azt a fokát, amire vágytam. Ennek első kézzelfogható megvalósulása a *One Girl Show* volt – abban éreztem először, hogy a két lábamon állok, pedig addigra megjártam sok nagy turnét, Budapestet is, illetve több kollégám is elszerződött.

– *Budapestről tudtommal a tervezetthez képest korábban hazajöttél. Később hallottam, hogy egy szakmai helyzetben történt zaklatás vagy bántalmazás volt az oka. Engem ez mérhetlenül felháborított.*

– Anélkül, hogy felmentenék bárkit is, aki bánt, pláne, hogy nagyon sokan szenvednek ilyesmitől, úgy gondolom, lehet mit tenni: edukálódunk kell. Engem már nem lehet bántani, mert megdolgoztam ezért. Jó három-öt évembe került, amire megemésztettem – az idő tájban jártam pszichoanalízisre is –, és közben azt is megértettem, hogy eszköztelen voltam, mert nem abban nőttem fel, hogy igenis kijelölhetem a saját határait, amit mindenki másnak tiszteletben kell tartania. Ezt muszáj volt megtanulnom, és a lányom is tudni fogja.

– *Igen, ez azt az erős és tudatos embert mutatja, aki azt mondja, hogy az egyenrangú helyzetekben érzi jól magát. Azonban nem mindenki jut el idáig önerőből idejében.*

– Persze, nyilván szerencsés alkat is vagyok. Én arra jöttem rá menet közben, hogy van valami, ami megvéd a méltatlan helyzetektől: nem akarok mindenáron színészni lenni – az előbbre való, hogy boldog legyek. Ezért azt is el tudom képzelni, hogy két év múlva már nem játszom, de nem dacból, hogy engem nem kezeltek méltóképpen, hanem azért, mert jól szeretném érezni magam.

– *Kialakítottál magadnak időközben olyasmit, amit az adott színházi munkán túl is csinálsz?*

– Tudatában voltam, hogy későn érő vagyok, ezért igyekeztem pótolni, amit hiányosságnak éreztem: húsz- és harmincéves korom közt eltökélten dolgoztam. Lényegében megalapítottam az egyszemélyes akadémiamat, ahova a mai napig is járok. Kitalálok nekem megfelelő módszereket, vagy előveszek olyan anyagokat, amikben nem vagyok feltétlenül jó. Ezek feladatkeresésből születő etűdök. Így állítottam össze például egy József Attila-estet, amit vajdasági falvakba viszek – bár Jordán Tamás után elég dermesztő feladat József Attila-verseket mondani. De nem táncolok, nem helyzetgyakorlatok, hanem verset mondok. Mindennap parafával beszéltem tükör előtt, lefutottam az öt kilométeremet, közben végigmondtam. Ez nem egy követendő módszer, de én így gondoltam olyan pszichofizikai szintre hozni magamat, amilyennel lehet verset mondani. Mindig is voltak az önkínzással határos kitalációim. Így olvastam el egy év alatt Thomas Mann vagy García Márquez életművét. Gyakorlatilag föladtam magamnak leckéket. Most már ilyet nem csinállok, mert léteznek érdekesebb módszerek is, de azt meg kell hagyni, nagyon sokat tanultam így. Illetve a futás és a séta olyan meditatív állapotba hoz, ami közben másképp érzékelem a világot és benne magamat is. Mintha lenne bennem egy érzelemtartály, amibe ilyenkor intenzívebben tudok begyűjteni élményeket.

– *Nektek, illetve neked is az angazsált színház az anyanyelved, miközben színpadról is szoktál beszélni az ezzel kapcsolatos dilemmáidról. És megértem azokat, akik unják ezt a fajta színházat – annyi másfajta jó színház van –, de az általam ismert formák közül ez reflektál a legerősebben a valóságra, én nem tudom megenni.*

– Lehet, hogy én azért funkcionáltam jól ezekben az előadásokban, mert lényegében írástudatlan vagyok azokban a társadalmi-politikai kérdésekben, amikkel az adott munkában dolgoztunk. Engem mindig az ember érdekel, abból fogalmazok. Tudom, egyfajta felelősségvárás azt mondanom, hogy nem értek a közéleti kérdésekhez, de azt sem tartom reálisnak, hogy minden bajunk okát a társadalmi és politikai szabályszerűségekből találjuk meg. A személyes felelősségem jobban izgat – az, hogy mire vagyok képes szemtől szemben. Talán ezért áll tőlem távolabb a társadalmi fókuszú fogalmazás. A rendszer és az ember ütköztetésénél engem az ember érdekel, de nem vagyok apolitikus, csak máshonnan közelí-

tek. Én azon keresztül politizálok, ahogy érzek, nem pedig a nagy egész komplex látásán át.

– *Időközben pedig eljutottál egy olyan biztos szakmai helyzetbe, hogy nyugodtan gyermeket vállalhatsz, nem kell attól tartanod, hogy elfelejtenek.*

– Érdekes, hogy kívülről így látod – nekem nem tűnik ez ilyen biztosnak. Nem szorongok, sőt egészében véve boldog vagyok, de az egzisztenciális bizonytalanság mégis nyugtalanító. Nemrég beszélgettem egy diákkal, aki egyetemi felvételi előtt áll – Belgrádban színpadi mozgást tanítók Kokan Mladenović iskolájában –, aki azt mondta, nem lát boldog felnőttet. Nem vagyok egy hurráoptimista, aki reggeltől estig mosolyog, úgyhogy visszagondolva én is elcsodálkoztam magamon, de rávágtam, hogy én márpedig az vagyok. Nem félek attól, hogy elfelejtenek, nem félek attól, hogy nem játszhatok el valamit. Attól félek, hogy nem tudom megteremteni azt az egzisztenciát, ami ugyan nem luxus, de stabil. Én is minden nap megküzdök a saját – ahogy Anna Karenina mondja – démonjaimmal. Dejan Projkovszki, a rendező megengedte, hogy az utolsó monológot én írjam meg az utolsó tíz oldalból. Elvesztem a gyönyörű, filozofikus mondatokban, aztán megtaláltam: mit akarok, mitől lennék boldog?

– *Az újvidéki társulatban játszod ezt a főszerepet. Már nem vagy a Kosztolányi tagja?*

– Nem, kicsivel több mint egy éve szabadúszó lettem.

– *Miért?*

– Egyszerűen azt éreztem, már nem igaz úgy a létezésem. Van, hogy az ember egyszer csak rájön, hogy megszokásból van valahol. Egyébként racionálisabb lett volna maradni gyerekekkel, családdal, de nem magamért, miatta gondoltam azt, hogy a biztonság nem áll mindenek fölött. Egyéves volt, ami-

kor láttam, pontosan érzékeli a hangulatomat, úgyhogy döntöttem. Aztán tizenkét év után szinte pánikként éltem meg a bizonytalanságot.

– *Azt hittem, Hasszán aga feleségét azért játszod, mert Urbán András veled képzelte el. De erre az Anna Kareninára felkaptam a fejem. Előtte is játszottál itt?*

– Az akadémiai gyakorlaton kívül még a Csárdáskirálynőben dolgoztam.

– *Azt sajnos nem láttam. Most viszont van egy kis feszültség: Elor Emina, aki a társulat tagja, ugyancsak eljátszhatná Kareninát. És egyáltalán nem rajtad kérem számon, hiszen ez nyilvánvalóan nem a te felelősséged, de ez nem egy jó helyzet.*

– Semmit nem mondhatok Emina nevében, de a vele való interakciókból tudom, hogy mi mindig is kölcsönösen tiszteltük és szerettük egymást. Dolgoztunk már együtt, és mérhetetlenül nagyra tartom, ahogy ő a munkához viszonyul. És most egy olyan helyzetbe kerültünk, amire nagyon nehéz jól reagálni. Amikor a *Hasszán aga feleségét* csináltuk – ami a szerb kultúra egyik nagy klasszikusa –, akkor még kosztolányis voltam, és nagyon ritkán volt lehetőségem máshol játszani, ráadásul a Kosztolányiban alig voltak ilyen klasszikus szerepek. Urbán András akkor felhívta Eminát, hogy velem szeretne dolgozni, és reméli, ez nem okoz feszültséget. Amikor megérkeztünk, Emina meghívott magához kávézni, és megnyugtatóan, hogy el tudja ezt fogadni, hiszen dolgozott már Andrással. Most már nem kávéztunk. Eminát ráadásul berakták egy kétjelenetes szerepbe. Ültem a próbán, és olyan rosszul éreztem magam, hogy odamentem a rendezőhöz, hogy megkérdem, miért hívtak engem... Miközben persze örülök, mert éppen munkanélküli voltam, és imádom ezt a regényt, de ettől még a helyzet teljesen ambivalens.

